

МРНТИ 10.33.01

ТӨРЕЛІК КЕЛІСІМ ДАУДЫ ШЕШУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Нұртуған Темірлан Нұрлыбекұлы

1 – курс магистранті, «6М030100-Құқықтану» мамандығы, Сулейман

Демирель

атындағы университет, Қаскелен, Қазақстан Республикасы

Аңдатпа: Бұл мақалада Төрелік келісім төрелік көмегімен болашақта пайда болатын немесе пайда болған дауларды шешуге кепілдік беретін тиімді аспап болу үшін құрылу тиіс. Төрелік тергеу басталу мүмкін емес, егер орындалатын төрелік келісім болмаса. Төрелік келісім, қандай да болсын басқа келісім-шарт сияқты, өкілетті тұлғамен жасалады.

Түйінді сөздер: Төрелік келісім, төрелік, келісім шарт, төрелік тергеу.

Дауды төрелік соттың шешуіне беру үшін төрелік келісім қажет. Тараптардың арасында пайда болған немесе болашақта пайда болатын даулар туралы тараптардың бұл келісімі, олармен төрелік соттың қарауына беріледі.

Төрелік келісім жеке құжат нысанында құрылуы мүмкін. Сонымен бірге төрелік келісім негізгі келісім-шартқа енгізілуі мүмкін, бұл жағдайда төрелік туралы контрактіның мұндай шарты «төрелік ескертпе» деп аталады. Мұнда тараптар, мүмкін болатын даулар төрелік тәртібінде шешілетіндігін және қандай нақты төрелік сотта және қандай регламентке сәйкес екенін анықтап, ескертеді. Тараптар тікелей келісімін білдірген кезде ғана, тараптар үшін міндетті болатын типтік төрелік ескертпелер тәжірибеде жиі қолданылады [1, с. 66].

Төрелік келісімнің құқықтық табиғаты жөнінде кейбір мамандар оны материалдық-құқықтық келісім-шарт деп есептейді, басқалары оны процессуалдық- құқықтық әрекет деп санайды, тағы біреулер төрелік келісім аралас сипатты деп ойлайды.

1961 жылғы сыртқы саудалық төрелік туралы Еуропалық Конвенцияға сәйкес (I-бап, 2 тармақ (а)) «төрелік келісім» термині жазбаша мәміледе төрелік ескертпені білдіреді немесе тараптармен қол қойылған немесе хаттармен, телеграммалармен алмасуда, немесе

телетайп бойынша хабарламаларда орын алған жеке төрелік келісім, ал мемлекеттер арасындағы қатынастарда, төрелік келісім үшін, заңдардың ешқайсысы жазбаша нысанды талап етпейтін, бұл заңдармен рұқсат етілген нысанда жасалған, қандай болсын келісім [2, с. 253].

Төрелік келісімнің тараптары өздерінің қарап шешуі бойынша: а) тұрақты төрелік органның шешуіне дауларды беруді қарастыру; б) берілген іс бойынша дауларды төреліктің шешуіне беруді қарастыру және негізінен мына жағдайда:

-төрешілерді тағайындау немесе қандай болсын дау пайда болған кезде, оларды тағайындаудың әдістерін белгілеу;

- төрелік соттың тұрған жерін белгілеу;

-төрешілер ұстануы тиіс процедуралардың ережелерін белгілеу (IV-бап, 1т. 1961 жылғы Еуропалық Конвенция) [3, с. 139].

Төрелік келісім құзырлық саласында екі басты құқықтық салдар туындатады: төрелік келісімде көзделген дауды шешуге төрелік соттың құзыретін тануға негізделген «жағымды салдар»; мемлекеттік соттың құзыретінен дау шешуді алып тастауға негізделген «жағымсыз салдар».

1958 жылғы шетелдік төрелік шешімдерді тану және орындау туралы Нью-Йорк Конвенциясына сәйкес (II-бап, 1т.), әрбір келісуші мемлекет объектісі төрелік тергеудің пәні болуы мүмкін, қандай болсын нақты келісім-шартты немесе басқа құқықтық қатынастарға байланысты олардың арасында пайда болған немесе пайда болуы мүмкін барлық немесе қандай болсын дауларды төрелікке беруді, тараптардың міндеттенетіндігі туралы жазбаша келісімді таниды [4, с. 63].

Жасалған төрелік келісімнің ерекшелігі мынада, яғни тараптар үшін міндетті және олар дауды төрелікке беруден бас тарта алмайды. Жай сот, әдетте, төрелік келісімді болғызбауға және төрелік шешімді мәні бойынша қайта қарауға құқығы жоқ. Бұл ереже әртүрлі мемлекеттердің сот тәжірибесінде және заңдарында танылды.

1958 жылғы Нью-Йорк Конвенциясының белгілеуі бойынша, егер тараптардың төрелік келісім жасаған мәселесі бойынша, келісуші мемлекеттің сотына шағымы түссе, онда бұл сот төрелік келісімнің күші жоқ, күшін жоғалтты немесе орындалуы мүмкін емес деп таппаса (II-бап, т.3), тараптардың біреуінің өтініші бойынша, тараптарды төрелікке жіберуі тиіс.

Іс төрелік тәртібінде шетелде қарастырылуы тиіс негізінде, төрелік келісімнің заң күші туралы мәселе, жиі сыртқы саудалық тәжірибеде туындайды [5, с. 31].

Мысалы, Францияда, төрелік келісім танылады, мұндай келісім істі сотта қарауды тоқтатуға бағытталған, сотта қарсылық жасауға негіз береді. Шетелдік төрелік шешім мәжбүрлеп орындалу үшін, оны орындау орны бойынша азаматтық соттың төрағасының бұйрығы қажет және ол шешімнің формальді дұрыстығын ғана және француздық жария тәртіптің көзқарасы жағынан орындауға жол берілетінін қарастырады. Ұқсас жолмен Германияда бұл мәселе шешіледі.

Ұлыбританияда 1979 және 1996 жылы төрелік туралы Актілер бойынша төрелік келісімнің маңызы өсті. Егер шетелдік төрелік шешім, күші бар төрелік келісімнің негізінде қалыптасса, онда ол Ұлыбританияда мәжбүрлеп орындалуы тиіс. 1996 жылғы төрелік туралы Актінің мазмұнына, ЮНСИТРАЛ-дың Типтік заңы әсер етті [6, с. 407].

АҚШ-та төрелік келісімдердің заңдық күшін тану қағидасы ХХ ғасырдың екінші жартысында ғана жүзеге асырылды. Шетелде дауды қарастыруды көздейтін келісімдердің заңдық күші туралы мәселені шешу 50-шы жылдарға дейін белгісіз болды, бірақ даудың сыртқы саудалық төрелікке ведомстволық бағыныстылығы туралы келісім Мәскеуде сотта шағымды қарастырудан бас тарту үшін негіз болған жағдайлар, АҚШ-тың сот тәжірибесінде орын алған.

Мынадай мысал келтіруге болады. Американдық фирма «Кемден фибр миллс» СССР және АҚШ арасында сауда бойынша операцияларды жүзеге асырған «Амторг» ұйымымен контракт жасады, ол контрактіде, негізінен, жалпы соттардың соттылығына қарайтын даулардан басқа, даулар төрелік тәртіпте қаралады. Мұндай төрелік ескертпенің болуына карамастан, Нью-Йорк штаты сотында фирма «Амторгқа» шағымданды. «Амторгтың» хабарлауы бойынша, дау сот қарауының пәні бола алмайды. Осыдан кейін Нью-Йорк штаты соттарында, төрелік ескертпе міндетті сипатта болғандықтан, шағым сот тәртібінде қаралуға жатпайтындығы жөнінде шешім шықты. Төрелік келісімдерді барлық жерде тану, АҚШ-тың қазіргі тәжірибесі үшін тән қасиет [7, с. 50].

Төрелік келісім (соның ішінде сыртқы саудалық контрактіге кіретін төрелік ескертпелер) мәмілеге қатысты заңды дербестікке, автономдылыққа ие. Төрелік келісімнің күшінде болуы, контрактіге қатысты жасалған төрелік келісім, сол контрактінің күшінде болуына

тәуелді емес. Кейде дауларды қарастырған кезде, бұл ереже шешуші маңызға ие.

Мысал ретінде «Джок ойл» фирмасына «Союзнефтеэкспорт» В\О талабы іс бойынша 9 шілде 1984 жылғы ВТАК-тың шешімін келтіруге болады. Талапкердің жауапкерге бірталай мөлшерде мұнай және мұнай азық-түліктерін жеткізу туралы контрактіге советтік ұйым және фирма қол қойды. Бермуд аралдарында орналасқан фирманың, оған жеткізілген тауардың бөлігіне ақы төлемеуіне байланысты кейінгі жеткізілімдер тоқтатылды. Содан соң талапкер барлық даулар Мәскеудегі сыртқы саудалық төрелік комиссияда қарастырылады деп көзделген, контрактінің төрелік ескертпесі негізінде сол тұрақты әрекет ететін төрелік сотқа талабымен жолданды. Жауапкер контрактінің күші жоғына сілтеме жасады, өйткені ол талапкер жағынан ұйымның төрағасымен ғана қол қойылды, және бұл совет заңын бұзу деп есептелді, өйткені ол заңға сәйкес келісім-шартқа екі тұлға қол қоюы тиіс. Жауапкердің пікірінше, контрактінің жарамсыздығы, төрелік ескертпенің жарамсыздығын туындатады, және сонымен бірге туындаған дау бойынша ВТАК-тің өкілеттігін жояды. ВТАК контрактіге қол қойған кезден бастап оны жарамсыз деп таныды, сонымен бірге төрелік ескертпеге қатысты бөлігінде жауапкердің қарсылығын қабылдамады және дауды толығымен шешті. ВТАК төрелік ескертпенің дербестігіне негізделді. Шешімде көрсетілгендей - төрелік келісім жарамсыз болып танылады, егер онда адасушылық, алдаушылық және т.б. жасалған төрелік келісімнің нысаны және мазмұнына қатысты заң талаптары бұзылса. Төрелік келісімнің жарамсыздығына әкелетін жағдайлар жоқ және тараптардың ешқайсысы мұндай жағдайларға сілтеме жасап, оның жарамсыздығы туралы хабарлаған жоқ. Нәтижесінде ВТАК таныды, яғни төрелік келісім «материалдық-құқықтық келісім-шартқа тәуелсіз процессуалдық келісім-шарт болып табылады және сондықтан бұл келісім-шарттың жарамдығы немесе жарамсыздығы туралы мәселе келісімді қозғамайды», өйткені ол өзінше заңи күші бар [8, с. 34].

Төрелік келісім төрелік көмегімен болашақта пайда болатын немесе пайда болған дауларды шешуге кепілдік беретін тиімді аспап болу үшін құрылуы тиіс. Төрелік тергеу басталу мүмкін емес, егер орындалатын төрелік келісім болмаса.

Келесі факторлар орындаулы төрелік келісімді құруға кедергі болады: төрелік келісімді жасауға тараптардың біреуінің құқық

қабілеттігінің болмауы; орын алған немесе мүмкін болатын дау төрелік келісімге қолданатын құқыққа сәйкес, соттылыққа жатпайды және төрелік процесс өтуге тиіс, елдің заңы бойынша; төрелік келісімге қол қоюшы тараптардың өкілдерінің өкілетсіздігі.

Төрелік келісім, қандай да болсын басқа келісім-шарт сияқты, өкілетті тұлғамен жасалады. Өкілдік жазбаша нысанда болу керек және сенім білдірушімен қол қойылуы тиіс екені әдебиетте ерекше көңіл аударылады. Одан басқа төрелік келісімді жасау үшін, ол анық көрсетілген өкілеттіктерді қамтуы тиіс. Халықаралық саудалық келісім-шартты жасау өкілеттігіне ие тұлға, төрелік ескертпені келісім-шарттың мәтініне кіргізуге өкілетті.

Төрелік келісімнің қажетті шарты ол - төрелік сотпен шешіле алатын дау немесе дауларды анықтау болып табылады. Бұл жағдайда даудың пәнін жоғары деңгейде нақтылау мүмкін емес. Дау («келісім-шарттан немесе онымен байланысты туындайтын барлық даулар») пайда болуы мүмкін құқықтық қатынасты көрсеткен жеткілікті [9, с. 136].

Төрелік келісімде тараптар келісетін өте маңызды мәселелерінің бірі, төрелік тергеуді жүргізу орны туралы мәселе болып табылады. Төрелік тергеуді жүргізу орнын таңдау келесі элементтерге сәйкес жүзеге асырылады:

- төрелік келісім: төрелік- төрелік өткізілуі тиіс елдің соттары төрелік келісімдерді орындауы тиіс. 1958 жылғы Нью-Йорк Конвенциясына қатысушы-мемлекеттердің соттары мұны жасауы міндетті (Конвенцияның 2 бап, 3 т.). Тіпті бұл соттар төрелік келісімді орындамайды, егер олардың елдерінің заңдарына сәйкес соттылыққа жатпаса.

- төрелік процесс: соттар және заңдар төрелік шешім немесе төрелік процесске өзінің араласушылығын шектейді және дауды шешудің құралдары ретінде төрелік тергеуді қолдайды және сол елдерде төрелік тергеулер өте тиімді жүргізіледі.

- төрелік шешімді орындау: Егер белгілі бір себепке байланысты төрелік жауапкердің активтері орналасқан елде жүргізілмесе, онда төрелік шешімді орындау үшін, төрелік жауапкердің активтері орналасқан елмен бірге, төрелік шешімдерді тану және орындау бойынша халықаралық келісім-шарттың қатысушысы болып табылатын елде жүргізілуі тиіс.

Төрелік тергеудің тілі, тараптар төрелік келісімде келісетін маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Төрелік тергеудің тілі болып, келісім-шарт құрылған немесе іскерлік қатынастар орнаған тіл болып табылатыны әдетте есептелінеді. Бұл аударумен байланысты жұмыстың көп бөлігін азайтуға мүмкіндік береді.

Сыртқы саудалық контрактілер жиі екі әртүрлі тілдерде орын алатындығы, төрелік ескертпенің мазмұнын анықтау кезінде, қолданылу мүмкін.

Келесі мысалды келтіруге болады, яғни төрелік ескертпенің негізінде МКАС- те екі жауапкерге (ресейлік қатысушыларға) талапкер (ортақ кәсіпорынның скандинавтық қатысушысы) талап қойды, құрылтай келісім-шартының орысша мәтінінде «Мәскеулік сауда-өндірістік палатасына қарасты төрелік сотта» дауларды қарастыру көрсетілген. Жауапкерлер МКАС-тың құзыретін даулады, өйткені Мәскеулік СӨП-ке қарасты талапты беру кезінде шынында да сәйкес төрелік сот орын алған. Төрелік ескертпенің тура мәтініне қарамастан, жауапкерлердің қарсылықтары, құрылтай келісім-шарт 1991 жылы күзде жасалғанын, ал Мәскеулік СӨП жанындағы төрелік сот екі жылдан кейін құрылды. Ағылшын тіліндегі құрылтай келісім- шарттың мәтінін талдаған кезде, оған құндылық күш беруге келіскен тараптар, төрелік ескертпе «arbitration court at the chamber of commerce and industry in moscow» - ға сілтеме жасады. Сәйкес қаулыны шығара отырып, төрешілер бұл және кейбір басқа жағдайларға назар аудара отырып, МКАС- тың құзыретін таныды. Мәскеу қалалық сотындағы берілген қаулыны болғызбауға бағытталған жауапкерлердің талпыныстары сәтсіз болды [10, с. 6].

Осыған ұқсас оқиға басқа істе де болды, яғни ол МКАС-те қарастырылды. Халықаралық сауда палатасының Регламентіне сәйкес, РФ СӨП-ның жанындағы Халықаралық коммерциялық төрелік сотта дауларды қарауды, төрелік ескертпе қарастырған. Төреліктің құрамы МКАС Регламентіне сәйкес (ХСП емес) қалыптасты. Бірінші сот отырысында талапты уақытында қабылдамаған жауапкер, төрелік құрамы төрелік келісімнің шарттарына қарамастан қалыптасқанына байланысты, төрелік құрамының құзыретінің болмауы туралы хабарлады.

Контрактінің ағылшын тіліндегі мәтінін оқып, шынында төрелік ХСП-ның регламенті бойынша жүргізілуі тиіс, бірақ МКАС орналасқан орында (at the location of the international commercial arbitration court) болуы тиіс деген сілтемені төрелік тапты. Айтып кеткенді ескеріп,

төрелік құрамы тараптар арасында пайда болған дауды өзі қарауға құзырлықсыз екенін таныды. Талапкер талапты ХСП жанындағы Халықаралық төрелік сотқа берді.

Сонымен бірге төрелік келісімде реттеле алатын күрделі мәселелерінің бірі - ол келісім-шартқа қолданылатын құқық. Егер тараптар материалдық құқықты таңдамаған жағдайда, бұл мәселені шешу едәуір дәрежеде дауды қараудың орнына байланысты. Бірақ мәмілеге төрелік орналасқан жердің құқығы қолданылады деп ойлауға болмайды. Төрелік дауды қараған кезде бұл елде әрекет ететін материалдық нормаларды емес, коллизиялық нормаларды қолданады. Бұл коллизиялық нормалардың негізінде, мәмілеге қолдануға тиісті материалдық құқық орнайды. Тараптардың өздерімен төрелік орны таңдалғанда және оны арбитрлер, тәуелсіз мекеме немесе оларды тағайындаушы ұйым жүзеге асырғанда, халықаралық жеке құқық бойынша шведтік мамандар оқиғалар арасында айырмашылық келтіреді. Шведтік коллизиялық құқық қағидалары басым болу керек деген пікірге, бірінші орында тәжірибемен қоса, сана қосылады. «Ал соңғы жағдайда шведтік нормалар жанама рөл атқарады, тіпті ешқандай рөл атқармауы да мүмкін», - деп есептейді шведтік маман И. Гиллис Веттер. Егер тараптар Швецияны төреліктің орны етіп таңдаса, бірақ олардың контрактісіне қолданылатын құқыққа қатысты келіспесе, онда «шведтік төрешілер қолданбалы материалдық құқықты анықтау үшін, шведтік коллизиялық құқықты қолданады [11, с. 1].

Шведтік коллизиялық құқық келісім-шартты міндетпен өте тығыз байланысы бар мемлекеттің құқығын қолдану қағидасына негізделеді. Ad hoc төрелігінде дауларды қарау үшін ұқсас тәсіл тән.

Стокгольмның Сауда Палатасының Төрелік Институтының Регламентіне сәйкес (1999 жылы 1 сәуірде күшіне енді), тараптармен келісілген құқықтық нормалар немесе заңның негізінде дауларды арбитрлер шешеді және белгілі мемлекеттің заңдарына тараптардың қандай да болсын нұсқауы, бұл мемлекеттің коллизиялық нормаларына емес, материалдық құқығына сілтеме жасайды деп, түсіндірілуі тиіс (24-бап). Тараптар жиі қолданбалы құқыққа байланысты келісімге келмейді. Мұндай кезде төрелік құрамы нақты жағдайларда төрешілерге жарайтын болып көрінетін, құқық немесе құқықтық нормаларды қолданады, ал қандай да болсын құқықтық жүйенің коллизиялық нормаларына жүгінбейді. Мұндай ереже шетелдік қатысушыларымен дауларды

шешудің шведтік төреліктің тәжірибесіне қарсы тұрады, бірақ бұл салада соңғы халықаралық тенденцияларды бейнелейді [12].

1961 жылғы сыртқы саудалық төрелік туралы Еуропа Конвенциясының ережелеріне сәйкес (VII-бап, 1-т.), істі мәні бойынша караған кезде, төрешілер контрактілердің талаптарына негізделуге міндетті және саудалық әдет-ғұрыптарды ескеру керек. Олар тараптар таңдаған құқықты қолдану тиіс, ал егер тараптар таңдамаса, бұл кезде төрешілер негізделетін және мұндай жағдайда төрешілер қолдануға тиісті деп есептейтін коллизиялық нормаға сәйкес қолдануға тиісті құқықты алады.

Төрелік регламент ЮНСИТРАЛІ бұл мәселені ұқсас жолмен шешуге ұсыныс жасайды. Бұл Регламентке сәйкес (33-бап, 1-т.), дауды маңызы бойынша шешу кезінде, қолдануға тиісті ретінде тараптар келіскен құқықты, төрелік сот қолданады. Тараптар мұндай келісім болмаған кезде, коллизиялық нормаларға сәйкес анықталған, төрелік сот қолдануға тиіс деп есептейтін құқықты қолданады [13].

Жоғарыда көрсетілгендей, дауға бұл тараптардың қатысуымен төрелік сотпен қолдануға тиіс құқықты, сонымен қатар олармен жасалған келісімнен туындайтын тараптардың құқықтарын және міндеттерін қандай құқық реттейтінін тараптар анықтай алады және оларға анықтауға ұсыныс жасалады. Төрелік соттың карауына берілмейтін даулар туындайтын кейбір құқық салаларын , мемлекеттердің құқықтық жүйелері қамтығандықтан бұл маңызды болады. Мысалы, еңбек даулары, банкроттық мәселелер бойынша істер. Мемлекеттің ұлттық - құқықтық мүдделері үшін сол немесе басқа құқық саласы қандай мүдде білдіретініне байланысты әртүрлі мемлекеттерде мұндай мәселелер бірдей емес.

Тараптар арасында жасалған келісім - шартты реттеуге арналған материалдық құқық анық білдірілген нысанда келісім-шартта көрсетілуі тиіс. Халықаралық коммерциялық төрелік туралы көптеген қазіргі заманғы заңдар тараптардың өздеріне материалдық құқықты таңдауға мүмкіндік береді. Егер төрелік тергеудің тараптары таңдамаса, онда коллизиялық нормалар қолданылады, яғни келісім-шартты реттеуі тиіс құқықты таңдау үшін, төрелік сот қолданбалы деп есептейтін (мұндай ережелер 1996 жылы «Төрелік туралы» Англия заңында бекітілген (46-бап, 1993 жылғы «Халықаралық коммерциялық төрелік туралы» РФ Заңы (28-бап). Коллизиялық нормалардың көмегімен тандалған материалдық

құқық, төрелік тергеу жүргізетін сол құқықтық жүйеге ешқандай қатысы болмауы мүмкін [14].

Швейцарияда даудың маңызына қолданатын, материалдық құқықты анықтаудың басқа жолы бар. Егер төрелік тергеудің тараптары олардың келісім-шартына қолданатын құқықты көрсетпесе, онда 1987 жылғы «Халықаралық жеке құқық туралы» Швейцарияның заңына сәйкес (187-бап, 1-т.) іспен өте тығыз байланысы бар құқық қолданылады.

Қандай болсын мемлекеттің материалдық құқығы олардың келісім-шартына қолданбайтындығы және оның орнына төреліктің құрамына «бейбіт делдал» өкілеттігін беру және тараптар арасында пайда болған дауды *ex aequo et bono*, яғни «әділеттілік және қайырымды ар-ұят бойынша» шешілетіндігін, тараптар алдын-ала қарастыра алады. Контрактіні орындау кезінде жағдайлардың маңызды өзгеруіне қауіп төнген кезде, ұзақ мерзімді контрактілерде әдетте «әділеттілік және қайырымды ар-ұят бойынша» пайда болған дауларды шешу туралы ережелер қолданады.

Халықаралық сауда аясында төрелік келісімдерді жасау кезінде, төрелік келісімнің өзіне қолданатын құқықты анықтау маңызды рөл атқарады. Еуропалық Конвенцияға сәйкес (VI-бап, 2-т.) төрелік келісімнің орын алуы немесе күшінде болуы туралы мәселе бойынша шешім шығарған кезде, бұл мәселе қозғалған мемлекеттік соттарда, яғни егер мәселе тараптардың құқыққа қабілеттігімен байланысты болса, онда соттар оларға қолданатын заңға сүйену керек, ал басқа мәселелер бойынша: тараптар төрелік келісімді тәуелді еткен заңға; мұндай кезде нұсқау болмаса-шешім шығарылуы тиіс елдің заңына; тараптар төрелік келісімді тәуелді еткен заңға нұсқау болмаса, және егер бұл мәселе мемлекеттік соттың шешуіне ұсынылған кезде, төрелік шешім қандай елде шығарылуы тиіс екенін анықтауға мүмкін болмаса, онда іс қозғалған мемлекеттік соттың коллизиялық нормасы күшінде қолданатын заңға сүйенеді. Іс қозғалған сотта, төрелік келісім танылмайды, егер сот елінің заңы бойынша дау төрелік тергеудің пәні болмаса [15].

Төреліктің концепциясы тараптардың еріктерінің еркіндігі қағидасынан толығымен туындайды. Бұл қағиданы басшылыққа ала отырып, тараптар төрелік соттың шешуіне дауды беру туралы келісімде олардың дауы қарастырылатын тәртіп бойынша және сол тәртіпті анықтау үшін, мақсатқа сәйкес және міндетті деп есептейтін барлығын регламентациялай алады. Тараптар төрелік келісімге қолданылатын,

құқықтың міндетті нормаларымен ғана байланысты. Төрелік келісімнің факультативтік бөлігі тараптар тұрақты әрекет ететін төрелік сотты таңдайтынына немесе төрелік сот ad hoc шешуіне дауды беру туралы келісім жасағанына едәуір дәрежеде тәуелді болады.

Сондай жолмен, төрелік келісім тараптармен келісуі тиіс мәселелердің бірнеше санын өзіне енгізеді. Өйткені тараптармен өз уақытында реттелген бұл мәселелер, дау пайда болған кезде маңызды рөл атқара алады.

Төрелік жолымен дауларды шешуге беру мүмкіндігі, құқықтың көптеген жүйелерінің негізінде орын алған, келісім-шарттардың еркіндік қағидасының көрініс табуы болып табылады. Сонымен қатар төрелік соттың құзыреті, төрелік келісімде көрсетілген тараптардың еріктерінен туындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сальвиа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 гг. – СПб.: Изд-во «Юридический Центр Пресс», 2004. – 394 с.
2. Зыкин И.С. Статус арбитра в международном коммерческом арбитраже // Третейский суд. – 2003. - № 1(25). – С. 92-96.
3. Плешанов А.Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: Проблемы теории и практики. – М.: Норма, 2002. – 352 с.
4. Морозов М.Э., Шилов М.Г. Правовые основы третейского разбирательства. – Новосибирск: Изд-во «Сибпринт», 2002. – 80 с.
5. Менглиев Ш.М. Арбитражное рассмотрение внешнеэкономических споров. – Душанбе: Эчод, 2009. – 412 с.
6. Арбитражный процесс: Учебник. / Под ред. В.В. Яркова. – М.: Юристъ, 2000. – 480с
7. Ануров В.Н. Роль международных договоров в формировании современной концепции международного коммерческого арбитража: дисс. ... канд. юрид. наук – М.: МГЮА, 2000. – 188 с.
8. Тарасов В.Н. Третейский процесс. – СПб., 2002. – 425 с.
9. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Изд-во «Статус», 1999. – 712 с.
10. Шерстюк В.М. Развитие принципов арбитражного процессуального права. – М., 2004. – 160 с.

11. Дуйсенова А.Е. Участие третьих лиц в арбитражном (третейском) разбирательстве // arbitrage.kz – 15 с.
12. Муранов А.И. Советское наследие в понятии «арбитраж» и его влияние на обязательства России перед ВТО применительно к сфере оказания платных юридических услуг: неточность Министерства экономического развития и торговли России // Третейский суд. – 2008. – № 1. – С. 6-20.
13. Богуславский М.М. Международное частное право: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 1998. – 408 с.
14. Комаров А.С. Международный коммерческий арбитраж и государственный суд // Закон. – 2003. – № 2. – С. 76-80.
15. Международный коммерческий арбитраж: сб. статей и документов (на рус. и англ. яз.) / Отв. ред. Грешников И.П. – Алматы: Юридический центр «IUS», 2002. – 515 с.

АРБИТРАЖНОЕ СОГЛАШЕНИЕ КАК ОСНОВА ДЛЯ РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ

Нұртуған Темірлан Нұрлыбекұлы

**Магистрант 1-курса, специальности «бМ030100-Юриспруденция»,
Университета**

им.Сулеймана Демиреля, Каскелен, Республика Казахстан.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы правового регулирования арбитражного соглашения как основание для разрешения спора. Арбитражное соглашение является эффективным инструментом для разрешения споров в будущем. Арбитражное разбирательство не может быть начато, если арбитражное соглашение не будет принято.

Ключевые слова: Арбитражное соглашение, арбитраж, договор, арбитражное расследование.

ARBITRATION AGREEMENT AS A BASIS FOR DISPUTE RESOLUTION

Nurtugan Temirlan Nurlybekuly

**Student of 1st grade of master of law, Suleyman Demirel University,
Kaskelen,**